

Andrzej Derdziuk OFM^{Cap}

 <https://orcid.org/0000-0003-4678-726X>
andrzej.derdziuk@kul.pl

 <https://ror.org/04qyefj88>
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Kult błogosławionej Anieli Salawy na lubelskiej Poczekajce

 <https://doi.org/10.15633/ps.28306>

Andrzej Derdziuk OFM^{Cap} – ur. 1962, członek Warszawskiej Prowincji Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów. Wyświęcony na prezbitera w 1987 roku przez Jana Pawła II w Lublinie. Profesor zwyczajny, doktor habilitowany nauk teologicznych; kierownik Katedry Bioetyki Teologicznej w Sekcji Teologii Moralnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Specjalizuje się w historii teologii moralnej, spowiednictwie oraz teologii życia konsekrowanego. Jest autorem i redaktorem 53 książek i ponad 400 artykułów. Prowadził serie rekolekcji w kraju i zagranicą. Jest opiekunem Grupy Modlitwy Ojca Pio, Odnowy w Duchu Świętym IHS oraz Duszpasterstwa Absolwentów.

Article history • Received: 9 May 2023 • Accepted: 25 Oct 2023 • Published: 30 Sep 2024

ISSN 1428-5673 (print) • **ISSN** 2391-6575 (online) • Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Abstract

Cult of the blessed Aniela Salawa at Poczekajka District in Lublin

Cult of the Blessed Aniela Salawa in Lublin dates back to the early 1990s and began after her beatification. The veneration of the Blessed of Siepraw in the community of the Capuchin friary and parish, located in the district of the city of Lublin named Poczekajka, is expressed in the form of the images and a stained glass window of the Blessed Servant. One can also notice the development of the veneration of her relics, which are placed in the chapel of the Secular Franciscan Order and peregrinate across parishioners' houses. Among other forms of spiritual bond with Blessed Aniela one can mention organized pilgrimages and retreats dedicated to her. Different pastoral groups, active in the parish, especially the Secular Franciscan Order and the Padre Pio Prayer Group, are also involved in spreading the devotion.

Keywords: Aniela Salawa, Poczekajka, cult of saints, relics

Abstrakt

Kult błogosławionej Anieli Salawy na lubelskiej Poczekajce

Kult błogosławionej Anieli Salawy w Lublinie sięga początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia i rozpoczął się po jej beatyfikacji. Cześć oddawana Błogosławionej z Sieprawia we wspólnocie klasztoru i parafii kapucynów w lubelskiej dzielnicy Poczekajka wyraża się w postaci istniejących tam obrazów i witraża błogosławionej służącej. Rozwija się też kult relikwii, które umieszone w kaplicy Franciszkańskiego Zakonu Świeckich, peregrynują po domach parafian. Inną formą duchowej więzi z błogosławioną Anielą są organizowane pielgrzymki i dni skupienia poświęcone jej postaci. W sferze kultu są zaangażowane grupy duszpasterskie działające w parafii, szczególnie Franciszkański Zakon Świeckich i Grupa Modlitwy Ojca Pio.

Słowa kluczowe: Aniela Salawa, Poczekajka, kult świętych, relikwie

Aniela Salawa została ogłoszona błogosławioną w sierpniu 1991 roku w Krakowie przez św. Jana Pawła II. Ciągłe jest jednak mało znana i niedoceniana. Może to wynikać z jej specyficznego powołania, które jest pasyjne i skoncentrowane na naśladowaniu Chrystusa ubogiego, odrzuconego i ukrzyżowanego. Droga świętości Salawy jest wymagająca i naznaczona wieloma bolesnymi doświadczeniami, ale jej nadprzyrodzone doświadczenia i zapał w miłości czynią ją wielką mistyczką, która w swoim ciele uzupełniała udręki Odkupiciela dla ratowania świata. Zapiski poczynione przez Anielę podczas spotkań z Jezusem ujawniają jej przeogromną miłość i pokorę, które czerpią swą żywotność z czystego źródła Bożego Serca Jezusa. Cierpienia Jezusa opuszczonego, które stały się dostępne światu przez mistyczne objawienia Gesù *Abbandonato* słuźebnicy Bożej Chiary Lubich¹ i przeżycia ciemnej nocy opisanej przez świętą Matkę Teresę z Kalkuty², były dobrze znane krakowskiej Mistyczce z Trzeciego Zakonu Franciszkańskiego, która w swym życiu doświadczała zjednoczenia z udręką Jezusa opuszczonego w Męce przez Ojca i zapomnianego przez ludzi.

W stulecie śmierci wielkiej polskiej świętej warto przypomnieć jej postać, która zasługuje na większe poznanie i rozpropagowanie jej kultu.

Czasami niektórzy jakby przypadkiem dowiadują się o jej pokornej drodze naśladowania Jezusa i, zachwycając się jej przykładem, dzielą się odkryciem duchowego skarbu. Warto w tym widzieć prostotę Bożego działania, który przez pokorne znaki apeluje do serc swoich wiernych słuź, by zbliźali się do tronu łaski. Okazuje się, że na lubelskiej Poczekajce, czyli kościele i klasztorze kapucynów kult błogosławionej Anieli ma już swoje dawne korzenie, które warto przypomnieć i przez to uzmysłowić sobie, że w ten sposób z pewnością Bóg czegoś chce od tego środowiska, do którego puka przez posługę pokornej słuźącej wyniesionej do chwały ołtarzy.

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja kultu błogosławionej Anieli w lubelskiej parafii kapucynów. Rozpoznawalność jej osoby w Lublinie wskazuje na aktualność przesłania tej polskiej mistyczki.

1 Por. C. Lubich, *Jezus opuszczony*, red. H. Blaumeisner, tłum. H. Bzikot, Warszawa 2017, s. 11–12.

2 Por. B. Kolodziejchuk, *Matka Teresa. „Pójdź, bądź moim światłem”*. Prywatne pisma „Świętej z Kalkuty”, tłum. M. Romanek, Kraków 2008, s. 13–14.

W rozważaniu chodzi o zbadanie, na ile postać Błogosławionej z Krakowa może inspirować wiernych do wzrastania w wierze. W tekście zostaną podjęte kwestie historii parafii na Poczekajce oraz rozwoju kultu błogosławionej służącej w tym środowisku. Zostaną omówione wizerunki błogosławionej Anieli istniejące w kościele kapucynów, formy propagowania jej postaci przez konferencje i dni skupienia oraz kult relikwii błogosławionej Sieprawianki. W tekście zaprezentowano rysy duchowości Błogosławionej.

1. Początki i rozwój parafii kapucynów na Poczekajce

Osiedlenie się kapucynów w podlubelskiej wsi Konstantynówka wiąże się z planami wybudowania tam przed II wojną światową kolegium dla braci z Europy Środkowo-Wschodniej, którzy mieli podjąć studia na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim³. Bracia z Holandii, posługujący wówczas w Komisariacie Warszawskim Kapucynów, w 1930 roku nabyli kilkuhektarową działkę zlokalizowaną przy drodze z Lublina do Kraśnika, w pobliżu stacji kolei wąskotorowej. Część działki zakupiono od okolicznych gospodarzy, część zaś otrzymano w ramach rekompensaty za zabrane kapucynom przez władze carskie ogród przy klasztorze w śródmieściu Lublina.

Na początku lat trzydziestych powstały plany zbudowania obszernego klasztoru, które jednak nie zostały zrealizowane z powodu wybuchu wojny⁴. W obiekcie przewidziano pokoje mieszkalne, sale wykładowe oraz piekarnię i zabudowania gospodarcze. Od 1937 roku na Poczekajce funkcjonowało gospodarstwo rolne. Bracia uprawiali pole i traktowali wyjazd na działkę jako rekreację. Po wojnie inicjatywa budowy klasztoru upadła i kapucyni chcieli sprzedać ziemię. Jednak okoliczni mieszkańcy zadeklarowali gotowość postawienia kaplicy i zorganizowali komitet jej budowy. Po uzyskaniu zgody władz zakonnych przystąpiono do

3 Por. T. Kropidłowski, *Z dziejów parafii Niepokalanego Serca Maryi w Lublinie. Powstanie i terytorium*, „Roczniki Teologiczne” 66 (2019) z. 4, s. 127–132.

4 Por. A. Derdziuk, *Seminarium Braci Mniejszych Kapucynów w Lublinie na Poczekajce*, w: *Wkręgu dziejów Kościoła i rodziny franciszkańskiej*, red. R. Prejs, Warszawa 1999, s. 82–83.

wznoszenia kaplicy⁵. Uroczystego poświęcenia nowego obiektu sakralnego dokonał dnia 30 maja 1948 roku ówczesny biskup lubelski ks. Stefan Wyszyński. Biskup Piotr Kałwa dnia 28 lutego 1950 roku ustanowił przy kaplicy parafię powierzoną braciom kapucynom⁶.

Od roku 1958 rozpoczęto budowę pierwszych bloków w ramach nowego osiedla Lubelskiej Spółdzielni Mieszkaniowej. Spowodowało to bardzo szybki przyrost liczby mieszkańców, którzy znaleźli się na terenie parafii kapucyńskiej. Bracia podejmowali liczne inicjatywy duszpasterskie, które przyciągały tysiące ludzi i czyniły tę placówkę żywotną częścią Kościoła w Lublinie. W tymczasowej kaplicy rozbudowywanej pod osłoną nocy, bo władze komunistyczne nie zgadzały się na jej powiększenie, w każdą niedzielę odprawiano trzynaście Mszy Świętych, na których gromadziło się kilkadziesiąt tysięcy ludzi⁷. Większość z nich uczestniczyła w Eucharystii na dworze, gdyż w świątyni nie wystarczało dla nich miejsca. Do dyspozycji wiernych była też kaplica chrzcielna urządzona w podziemiach budynku. Parafia liczyła wówczas ponad czterdzieści tysięcy mieszkańców.

Po dwudziestu latach starań o uzyskanie pozwolenia na budowę nowego kościoła komunistyczne władze miasta zgodziły się na wzniesienie świątyni dla rozrastającej się wielkomiejskiej parafii. Pierwsze pozwolenie zostało wydane 23 października 1976 roku i obejmowało zgodę na rozbudowę dotychczasowego kościoła⁸. Zezwolenie na rozpoczęcie budowy po zatwierdzeniu planów budynku zostało udzielone w Wielką Sobotę 7 kwietnia 1979 roku⁹. Poświęcenia placu pod budowę dokonał 13 maja 1979 roku biskup lubelski, ks. Bolesław Pylak, a 7 lipca tegoż roku zaczęto pierwsze prace budowlane¹⁰. Uroczyste wmurowanie kamienia węgielnego zostało dokonane 25 maja 1980 roku przez biskupa Bolesława Pylaka i prowincjała Pacyfika Antoniego Dydyca OFMCap. Kamień węgielny kościoła na Poczekajce pochodzi z bazyliki św. Franciszka

5 Por. C. Złotkowski, *Poczekajka. Zapiski i wspomnienia zakrystiana*, Lublin 2004, s. 8–9.

6 Por. *Kronika parafii Niepokalanego Serca Maryi Lublin–Konstantynów*, Archiwum klasztoru w Lublinie II, s. 1–3.

7 Por. C. Złotkowski, *Poczekajka. Zapiski i wspomnienia zakrystiana*, s. 21.

8 Por. *Kronika I I 1977–7 VIII 1985*, zapis pod datą 30 I 1977, Archiwum klasztoru w Lublinie II.

9 Por. *Kronika I I 1977–7 VIII 1985*, zapis pod datą 14 IV 1979.

10 Por. *Kronika I I 1977–7 VIII 1985*, zapis pod datą 15 V 1979.

w Asyżu i został poświęcony przez papieża Jana Pawła II podczas jego wizyty w Warszawie w dniu 2 czerwca 1979 roku¹¹.

Po raz pierwszy odprawiono Mszę Świętą w nowo wybudowanym kościele na Boże Narodzenie 1984 roku. Uroczystą Eucharystię inaugurującą celebrowanie liturgii w powstałej świątyni odprawił biskup Bolesław Pylak w dniu 7 grudnia 1985 roku. Tego dnia obchodzono uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny przeniesioną z niedzieli dnia następnego¹². Mimo że wciąż trwały prace wykończeniowe, rozpoczęto regularne odprawianie Mszy Świętych. Uroczystego pobłogosławienia świątyni dokonał 18 czerwca 2000 roku biskup Mieczysław Cisło.

Kościół i klasztor, który rozpoczęto budować w 1988 roku, obecnie mieszczą siedzibę parafii, klasztoru oraz Wyższego Seminarium Duchownego Warszawskiej Prowincji Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów¹³. Obecny stan wspólnoty parafialnej to 14 tysięcy mieszkańców, gdyż pierwotny teren parafii został podzielony na dziewięć jednostek tworzących dekanat Lublin Zachód. W parafii funkcjonuje wiele grup duszpasterskich i rozwijają się różne formy duchowego oddziaływania na wiernych.

Od ponad sześćdziesięciu lat na Poczekajce istnieje wspólnota Franciszkańskiego Zakonu Świeckich, która obecnie liczy ponad pięćdziesięciu braci i sióstr. Działają też dwie grupy Odnowy w Duchu Świętym oraz dwanaście wspólnot Drogi Neokatechumenalnej. Intensywnie rozwijają się wspólnoty Domowego Kościoła, których na terenie parafii działa 11 kręgów. Swoją działalność od ponad 20 lat prowadzi Grupa Modlitwy Ojca Pio oraz dość liczebna wspólnota Rodzina Serca Miłości Ukrzyżowanej. W kościele jest wiele relikwii różnych świętych, które są przechowywane w kaplicy adoracji Najświętszego Sakramentu. Spośród świętych i błogosławionych czczonych w poczekajkowskich wspólnotach, na uwagę zasługuje kult oddawany błogosławionej Anieli Salawie.

11 Por. Kronika 1 I 1977-7 VIII 1985, zapis pod datą 25 V 1980.

12 Por. Kronika klasztoru i parafii OO. Kapucynów Al. Kraśnicka 76 od dnia 7.08.1985 r. do dnia 5.05.1988, Archiwum Klasztoru w Lublinie II, s. 14.

13 Por. A. Derdziuk, Seminarium Braci Mniejszych Kapucynów w Lublinie na Poczekajce, s. 82-83.

2. Obrazy i podobizna na witrażu

Pierwszym przejawem kultu Anieli Salawy na Poczekajce było umieszczenie jej na obrazie Maryi Wzoru Kościoła. Przedstawia on Matkę Bożą w otoczeniu trojga świętych ukazujących trzy stany Kościoła i jednocześnie wyobrażających trzy zakony franciszkańskie. Obraz nawiązuje do określenia Maryi przez Franciszka z Asyżu, jako Tej, która została uczyniona Kościołem¹⁴. Oryginał obrazu został wykonany przez kapucyna z Francji o. Pio Murata. Znajduje się nam przedstawienie Matki Bożej w otoczeniu trojga świętych franciszkańskich, to jest świętego Franciszka z Asyżu, świętej Klary z Asyżu oraz świętego Ludwika IX króla Francji – patrona III Zakonu Franciszkańskiego. Reprodukcję tego wizerunku w postaci małego obrazka przywiózł br. Juliusz Pyrek z Paryża.

Na podstawie tego obrazka, z inicjatywy braci z Poczekajki, zamiast świętego Ludwika została przedstawiona błogosławiona Aniela Salawa jako patronka Franciszkańskiego Zakonu Świeckich w Polsce. Malowidło zostało wykonane w roku 1996 przez lubelskiego malarza Mariana Oleszczuka na zamówienie braci kapucynów z Poczekajki¹⁵. Obraz wisiał na korytarzu obok pokoju rektora na trzecim piętrze. Po zajęciu tego miejsca na infirmerię obraz został umieszczony na tym samym piętrze w innej części korytarza w ramach pomieszczeń seminaryjnych. Postać Anieli w dostosowaniu do podobizn świętych Klary i Franciszka jest przedstawiona w długiej granatowej sukni z krzyżem na szyi i trzymająca w prawej dłoni lilię czystości. W lewej ręce Aniela trzyma różaniec, który wyraża jej umiłowanie modlitwy.

Malowany na płótnie portret Anieli Salawy znajduje się w też w sali Franciszkańskiego Zakonu Świeckich. Wisi on tam wraz z innymi portretami świętych związanych z Trzema Zakonami Franciszkańskimi oraz szczególnych patronów tego miejsca i wspólnoty lubelskich tercjarzy. Obraz Anieli został namalowany w roku 2003 przez Hannę Sawicką, malarzkę z Lublina, która wykonała wiele obrazów do kościoła i klasztoru kapucynów na Poczekajce. Portret przedstawia Salawę w kolorowej sukni z pięknym szalem na ramionach. Podobizna umieszczona w sali

¹⁴ Por. Franciszek z Asyżu, *Pozdrowienie Błogosławionej Maryi Dziewicy*, tłum. K. Ambrożkiewicz, w: *Pisma św. Franciszka z Asyżu*, Warszawa 1990, s. 215.

¹⁵ Por. Adnotacja na obrazie.

tercjarskiej jest kopią typowych przedstawień tej Błogosławionej, która żyjąc ubogo i skromnie, dbała jednak o elegancki wygląd i godny strój. Biografowie potwierdzają bowiem jej wycucie stylu i umiejętność aranżowania prostego sposobu ubierania się, który podkreślał jej przekonanie o posiadaniu godności dziecka Bożego¹⁶. U dołu obrazu jest umieszczona tabliczka z krótkim życiorysem przedstawionej postaci. Autorem innych obrazów w sali Franciszkańskiego Zakonu Świeckich jest Juliusz Wierzbicki, członek lubelskiej wspólnoty tercjarskiej.

Inną formą kultu błogosławionej służącej z Krakowa w kościele na Poczekajce jest umieszczenie jej podobizny w witrażu po prawej stronie nawy głównej. Witraże zostały projektowane przez Władysława Wiktora Ostrzołka z Katowic, a wykonane przez Artystyczną Pracownię Witraży Michała Koźmickiego z Poznania. Prace były realizowane w czterech etapach. W pierwszym etapie, w roku 1996, wykonano witraż po lewej stronie, a rok później został wykonany witraż po prawej stronie świątyni, natomiast w 1998 roku umieszczono w kościele witraż środkowy nad prezbiterium. Witraż w kaplicy świętego Franciszka został ukończony w roku 2000¹⁷. Witraże zrealizowano za czasów posługi proboszczowskiej Henryka Cieniucha OFMCap. Pomysłodawcą umieszczenia konkretnych postaci spośród świętych franciszkańskich i kapucyńskich był pewien brat kapucyn ze wspólnoty klasztornej na Poczekajce.

Postać Anieli została usytuowana wśród polskich świętych franciszkańskich. W witrażu po prawej stronie nawy zostali uwiecznieni: święty Antoni z Padwy, święty Bonawentura z Bagnoreggio, święta Klara z Asyżu, święta Elżbieta z Turynii, święty Jan z Dukli, święty Brat Albert Chmielowski oraz święty Maksymilian Maria Kolbe. Wizerunek Anieli został umieszczony po lewej stronie całego witrażu u góry. Przedstawia on młodą kobietę w jasnej sukni sięgającej nieco poza kolana i trzymającą w dłoniach różaniec. Pewnie niewielu rozpoznaje w tym wizerunku świętą służącą, ale ona od dwudziestu pięciu lat spogląda na modlących się w poczekajkowskim kościele i wyprasza łaski z nieba.

Poszczególne postaci z witraży na Poczekajce zostały przedstawiane w artykule w parafialnej gazecie „Zwiastun”. Autorka tekstu Marzena

16 Por. J. Stabińska, *Z nadmiaru miłości. Życie wewnętrzne Anieli Salawy*, Warszawa 1987, s. 45.

17 Por. M. Krupa, *Witraże*, cz. 1, „Zwiastun” 4 (2008) nr 36, s. 10.

Krupa napisała, że Aniela urodziła się w ubogiej rodzinie i zaznała biedy oraz poczucia poniżenia i upokorzenia. Jej rodzina z Sieprawia była bardzo pobożna i ukształtowała w niej postawę zawierzenia Bogu i ducha modlitwy¹⁸. Specjalnym rysem tej prostej Dziewczyny było zamiłowanie do lektury duchowej, dzięki której pogłębiała swoją wiarę i odkrywała tajemne drogi Bożego prowadzenia. Było to dość niezwykle, że jako prosta służąca zagłębiała się w mistyczne rozważania, do których potem sam Bóg ją wprowadził i udzielił łaski bliskiej relacji z Jezusem Ukrzyżowanym.

W tekście opublikowanym w „Zwiastunie” podkreślono też złożenie przez nią dozgonnego ślubu czystości, któremu pozostała wierna i konsekwentnie odmawiała zgody na zamążpójście, mimo że pojawiali się kandydaci do jej poślubienia. Autorka zapisała, że Salawa „kilkakrotnie była zmuszona do rezygnacji z pracy z powodu zagrożenia czystości”¹⁹. W swoim życiu duchowym Aniela od 1903 roku karmiła się codzienną Komunią Świętą, którą traktowała jako niezwykle głębokie spotkanie z Jezusem. Kiedy w 1912 roku wstąpiła do Trzeciego Zakonu Świętego Franciszka, jeszcze bardziej włączyła się w życie Kościoła, troszcząc się o wystrój świątyń w Krakowie i promieniowała duchem franciszkańskiego ubóstwa. Jej praktyczne podejście do życia wyrażało się w trosce o rannych jeńców wojennych i organizowaniu społeczności krakowskich służących, których celem było udzielanie sobie wzajemnie pomocy w sprawach duchowych i materialnych.

Na uwagę zasługują jej przeżycia mistyczne, w których doświadczała wizji Jezusa Ukrzyżowanego proszącego ją o współcierpienie w ramach wynagrodzenia za grzechy świata. Długie modlitwy, cierpliwe znoszenie cierpień fizycznych i upokorzeń duchowych stały się dla Salawy drogą do umierania dla siebie, by żyć dla Boga. Po 41 latach ziemskiej pielgrzymki umarła 12 marca 1922 roku w szpitaliku Stowarzyszenia świętej Zyty w Krakowie. Jej grób na cmentarzu Rakowickim szybko stał się miejscem pielgrzymek studentów i ludzi ubogich, którzy przez jej wstawiennictwo skutecznie wypraszały łaski u Boga. Po II wojnie światowej ciało Anieli zostało przeniesione do kaplicy Męki Pańskiej w bazylice

18 Por. M. Krupa, *Witraże*, cz. 8, „Zwiastun” 5 (2009) nr 43, s. 11.

19 M. Krupa, *Witraże*, cz. 8, „Zwiastun” 5 (2009) nr 43, s. 11.

franciszkanów, gdzie do dziś odbiera kult i cieszy się znaczną popularnością wśród nawiedzających ją pielgrzymów. Jej dziennik duchowy jest świadectwem głębokich przeżyć mistycznych i potwierdzeniem jej heroicznej miłości ofiarnej²⁰.

3. Konferencje ascetyczne i dni skupienia

Wspólnota lokalna Franciszkańskiego Zakonu Świeckich na Poczekajce każdego roku organizuje wyjazdowe rekolekcje w okresie wakacyjnym. W dniach od 16 do 22 sierpnia 2020 roku wspólnota Franciszkańskiego Zakonu Świeckich udała się do Rabki do domu rekolekcyjnego diecezji kieleckiej Betania. W programie rekolekcji znalazły się wizyty w pobliskich sanktuariach. Jednym z nich było miejsce kultu błogosławionej Anieli Salawy w Sieprawiu, będącym rodzinną miejscowością Patronki Trzeciego Zakonu w Polsce. Innym sanktuarium odwiedzionym przez tercjarzy z Poczekajki były Łagiewniki²¹.

Jednym z wydarzeń, które zainspirowały głębsze zainteresowanie postacią błogosławionej służącej z Krakowa była inicjatywa lubelskiej wspólnoty Świeckiego Instytutu Życia Konsekwowanego „Spigolatrice della Chiesa”, by przeprowadzić im dzień skupienia. W programie tego dnia znalazła się konferencja na temat jednej z polskich kobiet, które w świeckim życiu osiągnęły wysoką miarę świętości. Członkinie Instytutu zaproponowały to br. Andrzejowi Derdziukowi i wskazały mu postać błogosławionej Anieli Salawy. Dzień skupienia, który odbywał się w domu wspólnoty Spigolatrice na Podwalu w Lublinie miał miejsce 23 stycznia 2021 roku. W pierwszym odruchu prelegentowi wydawało się to trudnym do wykonania zadaniem związanym z dodatkową pracą, gdyż trzeba było doczytać życiorys Błogosławionej i zapoznać się zapiškami Anieli zawartymi w jej dzienniku duchowym. Lektura książki franciszkanina konwentualnego Alberta Wojtczaka OFMCap okazała się jednak fascynującą przygodą, która ukazała piękno duchowej sylwetki Salawy i głębię jej mistycznego przeżywania spotkań z Jezusem²².

²⁰ Por. A. Salawa, *Dziennik*, Warszawa 1989.

²¹ Por. Kronika Franciszkańskiego Zakonu Świeckich na Poczekajce od roku 2015, zapis pod datą 22 VIII 2020 roku, Archiwum Wspólnoty FZŚ w Lublinie na Poczekajce.

²² Por. A. Wojtczak, *Aniela Salawa*, Kraków 2022.

Zaowocowało to u br. Andrzeja chęcią pogłębienia więzi z błogosławioną służącą i zaangażowaniem się w propagowanie znajomości jej postaci i rozwijanie kultu.

Jednym z pierwszych przejawów tego zaangażowania było ogłoszenie konferencji ascetycznej o błogosławionej Anieli podczas rekolekcji wielkopostnych w kościele rektoralnym świętego Piotra przy ul. Królewskiej w Lublinie. Nauki rekolekcyjne, na zaproszenie rektora kościoła ks. Bogusława Suszyły, były głoszone przez trzy dni, od poniedziałku do środy w dniach 29, 30 i 31 marca 2021 roku o godzinie 7.00, 15.00 i 18.00²³. Tematem rozważań było ukazanie osób, które najbardziej zjednoczyły się z Chrystusem Opuszczonym. Do takich osób rekolekcjonista zaliczył świętą Matkę Teresę z Kalkuty, służebnicę Bożą Chiarę Lubich oraz błogosławioną Anielę Salawę. W Wielki Poniedziałek w trakcie rekolekcji miało miejsce nabożeństwo Getsemani, podczas którego za pomocą płatków róży namaszczano pachnącymi olejkami figurę Chrystusa Ukrzyżowanego. W nabożeństwie wzięli udział członkowie Katolickiej Odnowy w Duchu Świętym ze wspólnoty Najświętszego Imienia Jezus z Poczekajki²⁴. Przedstawiciele wspólnotowej diakonii uwielbienia oraz diakonii muzycznej animowali śpiew i prowadzili rozważania podczas adoracji krzyża.

Innym przejawem kultu błogosławionej Anieli stał się dzień skupienia poczekajkowskiej Grupy Modlitwy Ojca Pio, który miał miejsce 12 marca 2022 roku w sali tercjarskiej. Tematem rozważań była prezentacja postaci błogosławionej służącej. Tytuł konferencji brzmiał: *Jak znaleźć świętość w zwykłym życiu?* W ramach konferencji ascetycznej przedstawiono życiorys błogosławionej Anieli z uwzględnieniem jej zanurzenia w codziennym życiu i zwyczajności jej postawy wobec bliźnich. Mimo wielkich doświadczeń mistycznych, pozostawała prostą i pokorną służącą, która nie wyróżniała się swoim zachowaniem. Budziła jednak wielki szacunek wśród koleżanek z kręgu służących oraz cieszyła się zaufaniem i uznaniem swych kierowników duchownych i spowiedników. W trakcie homilii podczas Mszy Świętej zwrócono

²³ Por. Ogłoszenia duszpasterskie, <http://swpiotr.lublin.pl/niedziela-palmowa-niedziela-meki-panskiej-28-marca-2021-r/> (20.11.2023).

²⁴ Por. Jezus ukrzyżowany – namaszczoney, <https://lublin.gosc.pl/doc/6795704..Jezus-ukrzyzowany-namaszczony> (20.11.2023).

uwagę na przyłgnięcie Anieli do Chrystusa i jej gotowości współcierpienia w duchu wynagrodzenia za grzechy obrażające dobroć Boga. Spotkanie w sali Franciszkańskiego Zakonu Świeckich, gdzie przechowywane są relikwie Błogosławionej zakończyło się oddaniem czci przez ucałowanie relikwiarza. W świadectwach wypowiedzianych podczas dzielenia się wrażeniami przez uczestników spotkania wybrzmiewało przekonanie, że tak wielka święta, która może pomóc w przeżywaniu codzienności w zjednoczeniu z Chrystusem, jest tak mało znana i warto propagować jej postać.

Postać błogosławionej służącej jest przypominana i czczona podczas spotkań wspólnoty Franciszkańskiego Zakonu Świeckich, która jest gospodarzem sali mieszczącej się pod kaplicą całodziennej adoracji. W sali tercjarzkiej są przechowywane relikwie błogosławionej Salawy. W cyklicznych nabożeństwach ma miejsce rozważanie jej życia i nawiązywanie do bogactwa jej duchowości. Obok prywatnego kultu relikwii przez ich peregrynowanie po domach, są organizowane Msze Święte w kościele parafialnym, podczas których są wystawione doczesne szczątki błogosławionej patronki tercjarzy w Polsce.

Formą kultu osoby błogosławionej Salawy był też udział przedstawicieli wspólnoty Franciszkańskiego Zakonu Świeckich z lubelskiej Poczekajki w XXIX Narodowej Pielgrzymce Świeckich Franciszkanów do Częstochowy w dniach 22 i 23 lipca 2022 roku. Pielgrzymka miała w swoim programie uczczenie jubileuszu 100. rocznicy śmierci błogosławionej Anieli. Mottem przeżywanego jubileuszu był słowa: *Ku świętości z bł. Anielą Salawą drogą FZŚ*. Spotkanie rozpoczęło się od uroczystego Apelu Jasnogórskiego, po którym nastąpiło czuwanie franciszkanów przed obrazem Matki Bożej. Przełożeni Franciszkańskiego Zakonu Świeckich zawierzili wszystkie wspólnoty swojej Patronce. O północy w kaplicy Cudownego Obrazu była sprawowana Msza Święta ku czci błogosławionej służącej przez ks. Marcina, neoprezbitera z Sieprawia. Uroczystej Mszy Świętej na wałach jasnogórskich „przewodniczył” minister prowincjalny Prowincji Matki Bożej Niepokalanej o. Grzegorz Bartosik OFMConv. W kazaniu o. Grzegorz starał się wyjaśnić, co to znaczy służyć. Przedstawił błogosławioną Anielę Salawę, która jako służąca osiągnęła swoją świętość i uczy nas dzisiaj, jak trzeba służyć Bogu oraz

ludziom”²⁵. Z Lublina pojechało na to spotkanie dziesięć osób pod przewodnictwem br. Jarosława Banasiuka, asystenta miejscowej wspólnoty²⁶.

4. Kult relikwii błogosławionej Anieli na Poczekajce

Po ogłoszeniu błogosławionej Salawy patronką Franciszkańskiego Zakonu Świeckich w Polsce powstała myśl, by bardziej upamiętnić ją i wzmocnić wrażenie jej duchowej obecności w prężnie rozwijającej się wspólnocie franciszkanów świeckich na Poczekajce. Pierwszym jej wyrazem było peregrynowanie relikwii błogosławionej służącej po domach członków wspólnoty franciszkańskiej przy parafii kapucyńskiej w Lublinie. Relikwie były wypożyczone od Rady Narodowej wspólnot tercjarskich w Polsce. Nawiedzenie relikwii w Lublinie znalazło odzwierciedlenie w ogłoszeniach parafialnych w niedzielę 29 września 2011 roku, w postaci następującej informacji:

Dzisiaj rozpoczyna się tygodniowa peregrynacja relikwii bł. Anieli Salawy, Patronki Franciszkańskiego Zakonu Świeckich, beatyfikowanej 20 lat temu przez obecnie bł. Jana Pawła II. Relikwie Błogosławionej przechodzą od wspólnoty do wspólnoty III Zakonu w granicach regionu lubelskiego. Przez cały tydzień w ciągu dnia będą przebywały w domach i rodzinach sióstr i braci z FZŚ, wieczorem będą zwracane na czas Mszy świętej, aby każdy z wiernych miał do nich dostęp²⁷.

Po raz kolejny relikwie błogosławionej Anieli, będące w posiadaniu rady Regionalnej Franciszkańskiego Zakonu Świeckich w Polsce Wschodniej, zostały sprowadzone na Poczekajkę jesienią 2018 roku na przełomie października i listopada. Informacja o tym wydarzeniu została podana w ogłoszeniach parafialnych w niedzielę 7 października 2018 roku w następującej formie: „Jutro na wieczornej Mszy o godz. 18.00 odbędzie się przyjęcie relikwii błogosławionej Anieli Salawy,

²⁵ Pielgrzymka narodowa Franciszkańskiego Zakonu Świeckich na Jasną Górę, <http://www.fzspolska.pl/aktualnosc/aktualnosc.html> (20.11.2023).

²⁶ Por. Kronika Franciszkańskiego Zakonu Świeckich na Poczekajce od roku 2015, zapis pod datą 22 VII 2022 roku.

²⁷ Ogłoszenia, 26 Niedziela Zwykła – 25.09.2011, <https://poczekajka.pl/2011/09/24/26-niedziela-zwykla-25092011-r-19946/> (20.11.2023).

które następnie będą peregrynować w rodzinach wspólnoty FZŚ²⁸. Relikwiarz był zabierany do mieszkań tercjarzy i przebywał tam przez tydzień. Rodziny przyjmujące relikwie miały do dyspozycji specjalny zeszyt obejmujący wskazania dotyczące sposobu przeżywania peregrynacji. W zeszycie były zawarte modlitwy do świętej Patronki w postaci litanii, modlitw wstawienniczych oraz krótkiego życiorysu i wybranych myśli z jej osobistych zapisków.

Po tych nawiedzinach we wspólnocie powstała myśl, by zyskać odzielne relikwie Błogosławionej dla kapucyńskiej parafii na Poczekajce. Starania trwały dość długo i wyrażały się w pismach kierowanych do przełożonych klasztoru Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych w Krakowie. Po wcześniejszym uzgodnieniu wizyty asystent duchowy wspólnoty Franciszkańskiego Zakonu Świeckich z Poczekajki, Jarosław Banasiuk OFM^{Cap}, przełożony wspólnoty franciszkanów świeckich prof. Adam Zadroga oraz była przełożona wspólnoty Bożena Grzywaczewska 9 maja 2021 roku udali się do sanktuarium Błogosławionej, mieszczącego się w kościele franciszkanów konwentualnych w Krakowie. W bocznej kaplicy bazyliki świętego Franciszka przy Placu Wszystkich Świętych znajdują się relikwie błogosławionej Anieli, w spiżowym relikwiarzu. Każdego dziewiątego dnia miesiąca odbywa się tam specjalne nabożeństwo, podczas którego są głoszone okolicznościowe kazania i zapraszani goście, którzy proszą o te relikwie i w uroczystym obrzędzie je otrzymują.

Delegacja z Poczekajki została z honorami przyjęta we franciszkańskiej bazylice i uczestniczyła we Mszy Świętej pod przewodnictwem gwardiana Piotra Cubera OFM^{Cap}. W czasie tej Eucharystii jeden z członków krakowskiej wspólnoty franciszkanów świeckich złożył profesję wieczystą. Po niej miało miejsce nabożeństwo mające na celu oddanie chwały Bogu przez uczczenie relikwii błogosławionej Salawy. Podczas tej ceremonii goście z Lublina otrzymali tubkę z fragmentem kości Patronki Franciszkańskiego Zakonu Świeckich w Polsce. Przed udaniem się do Lublina spotkali się ze wspólnotą braci i sióstr z Krakowa

²⁸ Ogłoszenia, 27 Niedziela Zwykła—07.10.2018, [https://poczekajka.pl/2018/10/06/27-niedziela-zwykla-3/\(20.11.2023\)](https://poczekajka.pl/2018/10/06/27-niedziela-zwykla-3/(20.11.2023)).

i wymieniali się doświadczeniami na temat formacji franciszkanów świeckich opierające się na słowie Bożym.

Wspólnota franciszkańska z Poczekajki miała już wcześniej zakupiony relikwiarz służący do przechowywania i udostępniania wiernym doczesnych szczątków Błogosławionej. Relikwiarz ma formę krzyża w kształcie hebrajskiej litery Tau, która to litera była bardzo bliska świętemu Franciszkowi. Po usłyszeniu fragmentu Pisma Świętego z proroka Ezechiela opowiadającego na naznaczeniu wybranych przeznaczonych do ocalenia literą Tau, Franciszek przyjął tę literę za swój znak i chętnie się nią podpisywał znacząc pisma, które były przygotowywane w jego imieniu. Relikwiarz na Poczekajce jest wykonany z szarego stopu metali i mierzy 17,5 centymetrów wysokości o rozpiętości poziomych ramion wynoszącej 15 centymetrów. Litera Tau jest umieszczona na stopce. Tubka z relikwiami jest wmontowana na spojeniu ramienia poziomego z pionowym. Na awersie na ramionach relikwiarza jest wyryty napis: *Pax et Bonum*, co oznacza „Pokój i Dobro”. Na rewersie znajduje się napis: *Ora pro nobis*, co oznacza „módl się za nami”. Relikwiarz jest przechowywany w specjalnej skrzynce, zamykanej na klucz. Skrzynka jest przymocowana do ściany w kaplicy Franciszkańskiego Zakonu Świeckich pod obrazem błogosławionej Anieli. Wykonawcą skrzynki jest brat Marcin Jurek, kapucyn ze wspólnoty klasztornej na Poczekajce.

Po przywiezieniu relikwii do Lublina poszczególni członkowie wspólnoty Franciszkańskiego Zakonu Świeckich mieli okazję gościć je w swoich domach. Peregrynacja doczesnych szczątków Błogosławionej po mieszkaniach członków wspólnoty miała na celu wzmocnienie osobistych więzów poszczególnych tercjarzy z niebiańską Patronką. Stała się okazją do tego, by lepiej poznać sylwetkę świętej Służącej. Nawiedzeniu towarzyszył specjalny obrzęd opisany w specjalnym modlitewniku. W treści książeczki był zawarte modlitwy do Błogosławionej, litanie przez jej wstawiennictwo oraz krótka historia jej życia i kultu. Relikwie krążyły przez kilka miesięcy, stanowiąc etap indywidualnego przygotowania do ich uroczystego wprowadzenia do kościoła na Poczekajce. Podczas zabierania relikwiarza do domów jest on przenoszony w specjalnie uszytym worku z białego płótna. Informacja o przywiezieniu relikwii do Lublina została zanotowana w kronice wspólnoty franciszkańskiej pod koniec maja. Niezgodnie z chronologią wydarzeń, brzmi

ona następująco. „W miesiącu czerwcu otrzymaliśmy relikwie bł. Anieli Salawy”²⁹. Błąd w opisie tego wydarzenia może być spowodowany brakiem wystarczającej informacji u osoby prowadzącej kronikę.

Uroczystość publicznego przyjęcia relikwii we wspólnocie w Lublinie miała miejsce 9 września 2021 roku podczas Mszy Świętej sprawowanej o godzinie 18.00 w kościele pod wezwaniem Świętego Franciszka i Niepokalanego Serca Maryi. Przed rozpoczęciem liturgii Adam Zadroga, przełożony wspólnoty Franciszkańskiego Zakonu Świeckich, odczytał życiorys błogosławionej Salawy. Mszy Świętej przewodniczył proboszcz parafii kapucynów na Poczekajce, Mirosław Ferenc OFM^{Cap}. Relikwie zostały wniesione w procesji i postawione na ołtarzu. W wygłoszonym okolicznościowym kazaniu br. Mirosław przedstawił postać prostej służącej wyniesionej do chwały w Kościele katolickim i wskazał na znaczenie obecności relikwii w Lublinie na Poczekajce oraz potrzebę wzmacniania misji świeckich w Kościele. W modlitwie powszechnej wzywano wstawiennictwa Błogosławionej oraz modlono się o duchowy i liczebny rozwój wspólnoty franciszkanów świeckich.

Na prośbę wspólnoty franciszkanów świeckich i w uzgodnieniu z Mirosławem Ferencem OFM^{Cap} każdego roku 9 września, w liturgiczne wspomnienie błogosławionej Anieli, relikwie są wystawiane w kościele podczas Mszy Świętej i następuje oddanie im czci. Ponadto relikwie są wystawiane podczas spotkań formacyjnych Franciszkańskiego Zakonu Świeckich na Poczekajce. Wspólnota spotyka się w każdą sobotę w ramach czterotygodniowego harmonogramu obejmującego Mszę Świętą, liturgię słowa, nieszpory z adoracją Najświętszego sakramentu oraz małą kapitułę z katechezą formacyjną. Bracia i siostry gromadzą się też na czwartkowe rozważania słowa Bożego. W trakcie roku formacyjnego relikwie są wypożyczane do domów tercjarzy. Koordynatorem nawiedzenia relikwii i ich kustoszem jest Bożena Grzywaczewska, była przełożona wspólnoty Franciszkańskiego Zakonu Świeckich na Poczekajce.

Obok wspólnoty franciszkanów świeckich kult relikwii błogosławionej Mistyczki z Krakowa jest rozwijany w Grupie Modlitwy Ojca Pio. Ma on miejsce podczas dorocznych otwartych dni skupienia dla

²⁹ Kronika Franciszkańskiego Zakonu Świeckich na Poczekajce od roku 2015, zapis pod datą 29 V 2021.

wspólnot z całego Lublina, które są organizowane na początku Adwentu i Wielkiego Postu na Poczekajce. Zdarza się też, że niektórzy członkowie Grupy Modlitwy otrzymują przywilej zabierania relikwii na domową peregrynację.

Innym wyrazem kultu relikwii błogosławionej służącej jest autokarowa pielgrzymka Grupy Modlitwy Ojca Pio z Poczekajki do bazyliki franciszkanów konwentualnych w Krakowie. Miała ona miejsce 19 czerwca 2022 roku w ramach wyjazdu na doroczne ogólnopolskie czuwanie Grup Modlitwy w sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach. Wspólnota spotkała się w kaplicy Męki Pańskiej przy ulicy Franciszkańskiej, gdzie są wystawione relikwie Błogosławionej. Po przywitaniu i prezentacji duchowej sylwetki Salawy przez Andrzeja Hejnowicza OFMConv, kustosa relikwii, uczestnicy spotkania oddali cześć doczesnym szczątkom świętej służącej przez ucałowanie. Następnie rozpoczęła się Msza Święta, której przewodniczył asystent Grupy Modlitwy z Poczekajki, Andrzej Derdziuk OFMCap. W trakcie homilii zwrócił uwagę na szczególny rys duchowości Błogosławionej, którym jest pokora i gotowość do wynagradzania za grzechy świata. Ostatnim punktem pobożnego nawiedzenia Patronki Trzeciego Zakonu było zwiedzanie bazyliki. Po przerwie wypełnionej zwiedzaniem Starego Miasta w Krakowie, pielgrzymi udali się do sanktuarium Bożego Miłosierdzia.

* * *

Kult błogosławionej Anieli Salawy we wspólnocie parafialnej na Poczekajce jest wpisany w duchową rzeczywistość Kościoła w Polsce, w którym odradza się pragnienie widzialnych znaków świętości. Postać pokornej służącej w pierwszym wrażeniu, przez swoją specyficzną duchową fizjonomię i heroiczny sposób realizacji powołania do służby, nie przyciąga uwagi, gdyż jest zbyt uniżona i wymagająca. Umierając na stwardnienie rozsiane, była coraz bardziej cierpiąca i unieruchomiona³⁰. Jednak przy bliższym przyjrzeniu się jej życiu i poznaniu duchowej wielkości okazuje się fascynującą osobą, która jest bardzo praktyczną i skuteczną świętą na trudne czasy. Aniela umiała bowiem wnosić w szare życie niezwykły

³⁰ Por. E. Wiater, *Mocni krzyżem. Święci, na których możemy się oprzeć w chorobie i niepełnosprawności*, Kraków 2017, s. 81–95.

blask obecności Jezusa, który nie tylko zapraszał do służby i uciążliwej pokuty, ale nade wszystko dawał siłę i radość oraz realnie zapewniał chleb powszedni i warunki do codziennej egzystencji.

Droga świętości wyznaczona przez Salawę nie wydaje się atrakcyjna dla człowieka zanurzonego w kulturze konsumpcji i pogoni za przyjemnymi doznaniem, które nie dają szczęścia, ale jeszcze bardziej rozbudzają nienasycony apetyt. Jednak bliższe poznanie tej niezwyklej świętej pozwala zrozumieć piękno zwykłej służby, w której człowiek pokonując siebie, zyskuje prawdziwą radość i szczęście płynące ze świadomości, że sens życia odnajduje się wówczas, gdy siebie samego złoży się w darze motywowanym miłością. Spośród elementów życia duchowego Anieli Salawy najbardziej aktualne jest wezwanie do wynagradzania za grzechy przez modlitwę i cierpliwe przyjmowanie utrapień życia. Pokorna służąca uczy cichej służby bliźniemu i troski o Kościół.

Prezentacja kultu polskiej Błogosławionej w konkretnym środowisku parafii i wspólnoty Franciszkańskiego Zakonu Świeckich ukazuje, jak ważne są pojedyncze inicjatywy, które stają się impulsem do szerszych działań. Tworzenie środowiska, które odkrywa ideały zrealizowane w życiu świętych, przyczynia się nie tylko do lepszego poznania i przyswajania sobie postaci danego świętego lub świętej, ale też ożywia osoby, które zainspirowane przykładem ewangelicznego świadectwa bohatera wiary, odważają się tym żyć i dzielić z innymi. W perspektywie dalszych badań z zakresu teologii duchowości warto podjąć refleksję nad wpływem błogosławionej Anieli na życie osób zaangażowanych we wspólnotach kościelnych. Można to uczynić przez zweryfikowanie w ankietach jej oddziaływania na kształtowanie postawy posłuszeństwa Kościołowi. Istotne jest też ukazanie jej mistycznej więzi z Chrystusem jako źródła inspiracji do ekspiacji za grzechy.

Bibliografia

- Derdziuk A., *Seminarium Braci Mniejszych Kapucynów w Lublinie na Poczekajce*, w: *Wkręgu dziejów Kościoła i rodziny franciszkańskiej*, red. R. Prejs, Warszawa 1999, s. 81–98.
- Franciszek z Asyżu, *Pozdrowienie Błogosławionej Maryi Dziewicy*, tłum. K. Ambrożkiewicz, w: *Pisma św. Franciszka z Asyżu*, Warszawa 1990, s. 215.
- Jezus ukrzyżowany – namaszczoney, <https://lublin.gosc.pl/doc/6795704>. Jezus-ukrzyżowany-namaszczoney (20.11.2023).
- Kolodiejchuk B., *Matka Teresa. „Pójdź, bądź moim światłem”*. Prywatne pisma „Świętej z Kalkuty”, tłum. M. Romanek, Kraków 2008.
- Kronika Franciszkańskiego Zakonu Świeckich na Poczekajce od roku 2015*, Archiwum Wspólnoty FZŚ w Lublinie na Poczekajce.
- Kronika klasztoru i parafii oo. Kapucynów al. Kraśnicka 76 od dnia 7.08.1985 r. do dnia 5.05.1988*, Archiwum Klasztoru w Lublinie II.
- Kronika klasztoru kapucynów w Lublinie 1 I 1977 – 7 VIII 1985*, Archiwum klasztoru w Lublinie II.
- Kronika parafii Niepokalanego Serca Maryi Lublin – Konstantynów*, Archiwum klasztoru w Lublinie II.
- Kropidłowski T., *Z dziejów parafii Niepokalanego Serca Maryi w Lublinie. Powstanie i terytorium*, „Roczniki Teologiczne” 66 (2019) z. 4, s. 127–132.
- Krupa M., *Witraże*, cz. 1, „Zwiastun” 4 (2008) nr 36, s. 10.
- Krupa M., *Witraże*, cz. 8, „Zwiastun” 5 (2009) nr 43, s. 11.
- Lubich C., *Jezus opuszczony*, red. H. Blaumeisner, tłum. H. Bizkot, Warszawa 2017.
- Ogłoszenia, 26 Niedziela Zwykła – 25.09.2011, <https://poczekajka.pl/2011/09/24/26-niedziela-zwykla-25092011-r-19946/> (20.11.2023).
- Ogłoszenia, 27 Niedziela Zwykła – 07.10.2018, <https://poczekajka.pl/2018/10/06/27-niedziela-zwykla-3/> (20.11.2023).
- Ogłoszenia duszpasterskie, <http://swpiotr.lublin.pl/niedziela-palmowa-niedziela-meki-panskiej-28-marca-2021-r/> (20.11.2023).
- Pielgrzymka narodowa Franciszkańskiego Zakonu Świeckich na Jasną Górę*, <http://www.fzspolska.pl/aktualnosci/aktualnosci.html> (20.11.2023).
- Salawa A., *Dziennik*, Warszawa 1989.

- Stabińska J., *Z nadmiaru miłości. Życie wewnętrzne Anieli Salawy*, Warszawa 1987.
- Wiater E., *Mocni krzyżem. Święci, na których możemy się oprzeć w chorobie i niepełnosprawności*, Kraków 2017.
- Wojtczak A., *Aniela Salawa*, Kraków 2022.
- Złotkowski C., *Poczekajka. Zapiski i wspomnienia zakrystiana*, Lublin 2004.